

HET ZACHTE MIDDEN

Maak me niet arm, maar ook niet rijk,
voed me slechts met wat ik nodig heb. (Spreuken 30,8)

Theologie en economie

Aan de faculteit economie van de Erasmusuniversiteit komt binnenkort een leerstoel theologie. Opmerkelijk. Maar de gedachte erachter is dat het overheersende cijfer-denken wel wat wijsheid kan gebruiken. En de theologie kan schatten van wijsheid aanwijzen in de religieuze traditie. Een noodzakelijk tegenwicht tegen een al te zakelijke instelling.

Maar voor die wijsheid kun je ook terecht in de Bijbel zelf. En op de leerstoel van de Bijbelse wijsheid zit vandaag Agur. Waarschijnlijk bent u nog nooit van hem gehoord. Hij wordt dan ook zelden van zijn léérstoel de préékstoel op gehaald.

Wijsheid en intelligentie

Agur – hij was waarschijnlijk een niet-jood. Maar dat komt wel meer voor in de Bijbel. Job was het ook. Het boek over hem geldt trouwens ook als wijsheidsliteratuur. De Bijbel leent onbekommerd wijsheden bij andere culturen. Wijsheid is iets algemeen menselijks.

Let wel, wijsheid is iets anders dan intelligentie. De knapste koppen zijn soms gespeend van elke wijsheid. En omgekeerd: de meest eenvoudige vakman kan een zeer wijs mens zijn. Wijsheid heeft namelijk te maken met de praktijk van het leven. Wijsheid is niet zozeer kennis van het hoofd, het is kennis van het hart. Ook kennis van het hart van een ánder. Wijsheid weet dat je niet op elk moment alles kunt doen of zeggen. Het weet van maat houden.

Te rijk

En dat merk je al meteen als we de man op onze leerstoel horen zeggen: ‘Maak me niet arm, maar ook niet rijk.’ – ‘Is dat alles?’ zult u zeggen. Inderdaad, wijsheid is niet spectaculair. Je had het zelf kunnen bedenken. Alleen komt er

vaak niet van. Het gewone leven drijft ons vaak een andere kant op. Van 'maak *mij* niet al te rijk' maken wij al snel 'maak *hem* niet al te rijk'.

Aan de top worden astronomische bedragen verdiend. De bonussen vliegen je weer om de oren. En de multinationals waar deze grootverdieners voor werken betalen bar weinig belasting. Het krijgt steeds minder draagvlak. Ook bij politieke partijen die het bedrijfsleven gunstig gestemd zijn. Ook daar daagt het besef: we hebben het te ver laten komen. Had eerder naar Agur geluisterd, zou je kunnen zeggen. Maak mensen niet al te rijk. Het veroorzaakt op den duur alleen maar spanningen.

Onrust

Je ziet het momenteel gebeuren. De boeren en de bouwers en de leraren roeren zich. Zij zitten aan de andere kant. Niet bij de grootverdieners, maar aan de kant waar de klappen vallen. 'Maak me niet al te arm,' vragen de boeren. Nou ja, 'vragen'? Ze eisen het. De stikstofregels brengen hen in het nauw. En de bouw is er ook het slachtoffer van. Er dreigen banen verloren te gaan. Geen wonder dat ze de straat op gaan.

En de leraren hebben ook onze sympathie. Juist ouders met kinderen zien hoe moeilijk de situatie is in het onderwijs. Het is ploeteren. Het beroep van leraar heeft aanzien verloren. 'Maak het onderwijs niet al te arm,' roepen ze. Het Malieveld is populair, deze dagen.

Arm?

'Arm?' zeggen anderen. 'De mensen in de Derde Wereld zijn arm!' Ach, natuurlijk dat is waar. Wij leven op een eilandje van gelukzaligheid. Er is economische voorspoed in ons land. Het gaat goed. Er is een record aantal vacatures. De mensen zijn weer aan het werk. Laten we niet klagen! Laten we dankbaar zijn. In ieder geval wij, hier in de kerk. Het is toch dankdag?

Helemaal waar. Maar toch. Je zult maar boer zijn. Je bedrijf is de laatste jaren al belast met regel op regel. Je werkt elke dag een slag in de rondte. Maar het lijkt wel alsof je steeds dieper wegzakt. En je zult maar een bouwbedrijfje hebben. Je hebt na de crisis net weer mensen aangenomen. Maar nu komt alles weer stil te liggen. Reden: PFAS. Tot voor kort hadden we er nog nooit van gehoord! En dan dit nog: aan de echte onderkant van de samenleving merken mensen al langer

nauwelijks iets van de economische voorspoed. De lonen blijven ver achter bij de winsten.

Te grote verschillen

Ik wil de maatschappelijke onrust niet verder opstoken. Maar ik denk dat je kunt zeggen: we luisteren nog altijd te weinig naar mensen als Agur. Al te grote verschillen leveren spanningen op. Ook op wat eilandjes van gelukzaligheid lijken, zoals ons rijke werelddeel.

Onderzoek wijst uit dat in landen waar de inkomensverschillen groot zijn, geweld meer voorkomt. Kijk naar Amerika. De armen daar hebben het doorgaans beter dan in Bangladesh. Maar het punt is: ze leven samen in één land met miljardairs die gigantische bedragen blijven binnenharken met...ja, met wat? Werken? Soms niet eens. Wie geld heeft, kan van geld géld maken. Dat geeft aan de onderkant het gevoel dat het oneerlijk verdeeld is. Het resultaat? Onvrede, criminaliteit. Nergens zoveel geweld als, nee, niet in Bangladesh, maar in het rijke Amerika. Wie zo naar criminaliteit leert kijken, ziet verrassend dingen.

God

Maak me niet al te rijk, maar ook niet al te arm – die wijsheid is vaak ver te zoeken. Op wereldniveau. Maar ook in afzonderlijke landen. Veel maatschappelijke onrust is daartoe terug te brengen. De verschillen zijn te groot. Maar dat is eigenlijk niet eens de hoofdreden waarom Agur het zachte midden zoekt tussen rijkdom en armoede. Zijn zorg is niet eens zozeer maatschappelijke onvrede, maar...de dankbaarheid jegens God! Je kunt te arm zijn om God nog te danken. Maar ook rijkdom kan de dankbaarheid in de weg zitten.

Geen ruimte meer

Wie te rijk is, ziet de goede dingen van het leven al snel niet meer als gave van God. Je ziet ze als eigen prestatie. Dat is ook zo'n eigenaardig mechanisme: als het niet goed gaat, ligt het aan de regering of de economie; als het wel goed gaat, ligt het aan jou. Je hebt er recht. Het is je eigen verdienste, denk je. Maar wie de dingen ziet als zijn eigen verdienste, heeft God niet meer nodig. Zie je dat óók niet in Nederland? We zijn een beetje ondankbaar geworden.

Maar ook het omgekeerde geldt: je kun ook te arm zijn voor dankbaarheid. Armoede kan mensen bitter maken. Hard. Het leven is immers hard voor jou. Als alles een ópgave wordt, is er weinig ruimte om het leven als gáve te zien. Te grote rijkdom, maar ook te grote armoede brengt de dankbaarheid om zeep.

Heden

God en de economie – ze lijken wel twee aparte wereld, maar ze hebben alles met elkaar te maken. Daarom ben ik benieuwd naar wat er vanaf die theologische leerstoel op de Erasmus gezegd gaat worden. Ik hoop op simpele wijsheden zoals die van Agur: ‘Voed me slechts met wat ik nodig heb.’

Het lijkt op wat we in het Onze Vader bidden: ‘Geef ons heden ons dagelijks brood.’ Je bidt niet voor het brood voor morgen, maar om wat we vandaag nodig hebben. Zorgen over morgen leiden vaak alleen maar tot meer, meer, meer. Maar als wij leren bidden zoals Agur, of zoals Jezus ons leerde, breng je maat in je leven aan. Menselijke maat. En alleen binnen die menselijke maat is er ook ruimte voor de ander en voor God. Voor dankbaarheid.

Ons

Die maat zijn we kwijtgeraakt. Onze hele economie is gebaseerd op groei. Maar we stuiten steeds meer op grenzen. De natuur vormt misschien wel de belangrijkste grens. We hebben op haar kosten geleefd. En nu slaat ze terug. Als we het zelf al niet leren, leert de klimaatverandering het ons wel. Het moet anders. Het moet wijzer.

De Engelse krant The Times vroeg eens aan prominente mensen een artikel te schrijven over de vraag ‘Wat is er toch mis met de wereld?’ De krant vroeg het ook aan de schrijver Chesterton. De redactie kreeg van hem geen artikel, maar een brief met slechts één woord: ‘ik’. Hij schreef er nog wel onder: ‘Hoogachtend, G.K. Chesterton’. Waar het woordje ‘ik’ regeert, daar raken God en de ander buiten beeld. Misschien moet ook de wijsheid van Agur dan wel aangepast worden: voed *ons* met wat *wij* nodig hebben. Zo leerde Jezus het ons: geef *ons* heden *ons* dagelijks brood. Het leert je de drie d’s: dankbaarheid, delen en dienen voor een andere wereld. Of je nu directeur van een basisschool, boer, vrachtwagenchauffeur, receptioniste, pensionado, politicus, timmervrouw of econoom aan het Erasmus bent – die drie d’s hebben we allen nodig: dankbaarheid, delen en dienen voor een nieuwe wereld.